

A HÓNAP ALKOTÓJA

HÁSZ RÓBERT

Élünk, komám

A valódi neve már homályba veszett, akkoriban mindenki csak Fülekinek hívta, aminek nyilvánvaló és látványos oka volt: nagy, elálló lapátfülekkel áldotta meg a Teremtő. Mégsem elsősorban hallószervének mérete és formája tette őt különlegessé előttünk, gyerekek előtt, hanem a járása. A jobb lábát ugyanis képtelen volt térdben behajlítani, húzta maga után, mint egy élettelen tuskót, emellett a bal keze szintén nyomorék volt, járás közben a testéhez szorította, mintha rejtegetne valamit a hóna alatt. Így csoszogott keresztül-kasul a faluban, a jobb lábát folyton a járdán húzva, mellé a mankójával kopogva. Messziről lehetett hallani, amikor közeledett. Csak egyféleképpen üdvözölt mindenkit, kérdő vagy kijelentő módban, attól függően, hogy őt szólították, vagy ő szólított meg valakit: az első esetben, ha a hogylétét firtatták, csak bólintott, *Élünk, komám*, amikor meg ő tudakozódott mások állapota felől, a végére odabiggyesztette a kérdőhangsúlyt: *Élünk, komám?*

Nyomoréksága nem volt veleszületett, sőt még csak nem is betegség, gutaütés, vagy netán baleset következménye. Nem, Füleki háborús veterán volt. És nem is akármilyen, közel s távol az egyetlen olyan résztvevője a második világháborúnak, aki aktív harcosként megjárta a front mindkét oldalát. A róla szóló történetek fű alatt, félmondatokban terjedtek, mintha életútja szégyellni, vagy legalábbis titkolni való lett volna, s jöllehet akadtak benne jócskán valószerűtlennek tűnő elemek, hihetetlen fordulatok, a nagyszüleim, akiknek kortársa volt, sosem vonták két-

ségbe Füleki háborús mítoszainak igazságtartalmát. Végző soron a béna láb és a nyomorék kéz önmagáért tanúskodott. Hogy például '43-ban, az orosz csapatok doni áttörése után gyalog jött haza az orosz frontról, sebesülten a nagy télben, egy gránátszilánkkal a bal karjában, hogy három hónapig bolyongott keletről nyugatnak tartva egymagában, mire hazatalált – ha nehezen volt is hihető, az, hogy Füleki valóban megjelent sebesülten a faluban a háború vége előtt, vitathatatlan tény volt. Szülei a padláson, a szárkupacok között, a pincében rejtegették a csendőrök elől, akik dezertőrök után kutattak. S mikor már nagyon féltek attól, hogy szökése kiderül, netán egy rosszakarója feljelenti, többnapos élelemmel felpakolva egyik éjjelen útnak indították délnek, Újvidék felé, ahol nem ismerte senki, csak egy távoli rokona, akinél meghúzhatta volna magát. Csakhogy menet közben belebotlott egy arra portyázó Tito-féle partizáncsapatba, amelyik magával hurcolta. A partizánok aztán, a szóbeszéd szerint, választás elé állították, vagy főbe lövik, vagy csatlakozik hozzájuk, s miután megadta az egyetlen lehetséges választ, amit adhatott, besorozták az osztagukba. Így aztán Füleki, immár vörös csillagos sapkával a fején, ismét csatába indult, s amikor a jugoszláv partizánok, az orosz csapatok hathatós közreműködésével, bevonultak Belgrádba, egy tetőn megbúvó csetnik géppuskafészek sortüze szétronsolta a térdét. Kárpótlásul Füleki második hazatérése, ellentétben az elsővel, igazi diadalmenet volt, hősként ünnepelte az új hatalom, mint a magyar kisebbséghez tartozó kevesek egyikét, aki önkéntesként vett részt a fasiszta megszállók kiűzésében. Füleki nem tiltakozott. Nehéz idők jártak. Örült, hogy a keleti frontos múltját nem háborgatták. Miután valamelyest felépült, elkezdte folytonos sétáit a faluban, s ha megkérdezték tőle, hogy van, azt felelte, *Élünk, komám*. Ennél tömörebben nem is foglalhata volna össze az igazságot.

Az én időmben azt mesélték róla, gazdagabb volt, mint a legtöbb nagyparaszt a faluban. Háborús nyugdíjából földeket vett, többet, mint amennyit törvényesen szabadott, ennek is, amannak is a nevére íratott tíz-húsz holdat a kataszterben, akik helyette dol-

goztak, és osztogattak vele a hasznon. Azokban az időkben, amikor még ritkaságszámba ment a telefon, a falu hírvivőjeként tevékenykedett. Ha valaki üzeni kívánt falubeli ismerősének, és Füleki éppen arra járt, csak szólt neki, hogy ugye, Füleki, beszólsz ennek meg annak, megmondod neki ezt vagy azt. S ő ment, mert mindig ment, amerre kérték, megállíthatatlanul róttá csoszogva a falut, bekopogott ide vagy oda, átadta az üzenetet, ami ha lassan is, de célba ért. Soha nem nősült meg, idővel alig maradt rokona a faluban, velük sem tartotta a kapcsolatot, mint akinek nincs szüksége senkire. Őrizte a vagyonát, a háza közben egyre nőtt, szélében is, magasságban is, pedig jószerivel csak aludni járt haza.

Költői közhely, ez esetben mégis igaz, ha azt mondom, úgy emlékszem arra a nyári napra, mintha tegnap történt volna. Igazi kánikulai délután volt, a tűzö égen nemhogy felhőt, de még egy kósza madarat sem lehetett látni, minden élő árnyékba húzódott. Jómagam is egy képregénnyel hűsöltem a hátsó szobában, ahova nem férközött be a kinti forróság, amikor egy hatalmas dörrenésre rezzentem össze. De akkorára, hogy belerezzegtek a ház ablakai. Kirohantunk mindannyian az utcára, s kerestük a hang forrását. Meg is találtuk, a falu túlsó vége felé, a háztetők fölött sűrű, fekete füst kígyózott az égnek. Nemsokára meghallottuk a helyi Tűzoltó Egyesület szirénáját a toronyban, majd a piros kocsi is, ahogy vijjogó hanggal elszáguldott a füst irányába. Mivel egy darabig mindenki arrafelé rohant, amerre a füstöt látta, időbe telt, mire hírt kaptunk róla, mi a csuda történt. Aztán az első hazafelé szállingózó kíváncsiskodótól megtudtuk, hogy a Füleki házába belecsapott a villám. Értetlenül és hitetlenül pislogtunk az égre, viharfelhők után kutatva, de ott semmi nyoma nem volt olyannak. Az ég tiszta volt, és kék, mint napok óta. Azt is mondták, akik látták, hogy úgy pattogtak a tetőn a piros cserepek, akár a kukoricaszemek a serpenyőben. Fülekinek nem esett baja, mivel otthon sem volt, szokás szerint. Kósza ménkű, jegyezte meg öregapám, mintha ez mindent megmagyarázott volna. És nyilván így is volt, mert az öregek csak bólogattak körülöttem, s nem kommentálták a történetet.

Volt, ami volt, kósza ménkű vagy felsőbb hatalom, pár nap múlva, miután sikerült számba vennie megmaradt értékeit, s a szénné égett holmiját kihordták már a hulladékba, Füleki csoszogó léptei újra felhangzottak az utcánkban, mintha az idő, egy csavaros fordulattal, visszatekeredett volna egy korábbi állapotába. Amikor a házunk elé ért, amely előtt a padon kint ültek öregjeink, s nagyapám megkérdezte tőle, aztán hogy vagy már, Füleki?, csak megállt egy pillanatra, ahogyan máskor is, és azt felelte, *Élünk, komám.*

A karácsonyi lunda

– Tudod, melyik volt életem legkeservesebb időszaka? '94 ősze és tele. István augusztus végén utazott ki Svédországba, én meg egyedül maradtam az albérletben a két gyerekkel. Azt ettük, amit a szüleink hoztak néha faluról, pénzzel nem tudtak bennünket támogatni, csak abból adhattak, ami a ház körül megtermett. A főbérnök, egy szikkadt, ötvenes asszonyság, minden hónap harmadikán, a fizetésem napján, délelőtt pontban tíz órakor becsöngetett hozzánk a pénzért. Az inflációs és a háborús idők miatt a lakbért német márkában kérte, a száz márkának arra az időpontra, amikor ő megérkezett, meg kellett lennie, a márkáért meg hétről hétre többet kellett fizetni az albánoknak a piacon. A szabadkai buszállomáson dolgoztam, négy órában, az adminisztráció irodáit takarítottam. A munkaidőm délután öttől este kilencig tartott, vagy amíg a munkát be nem fejeztük, ez idő alatt a gyerekek az unokahúgomnál parkoltak, a zombori úton, nem messze a nagybanitól. Sógorom, Árpi, ápoló volt az idősek otthonában, Zsuzsi meg még tanult a közgazdaságin. A nagyobbik lányom harmadikos volt, a kisebbik még ovis, mire munka után felszedtem őket Zsuzsiéknál, és hazaértünk, késő este lett. Istvántól hetente jött levél, hol ezt, hol azt ígérték neki, de az ígéretekből sose lett semmi, ka-

pott valami menekültségélt, és reménykedett benne, hogy hamarosan rendes munkája lesz. Az egész ősz azzal telt el, hogy a bizakodó leveleit olvastam, az öreg Jocó bácsi, a postásunk, már személyesen ismert, István leveleit sose dobta be a levél-szekrénybe, mindig becsöngetett. Biztos jó hírek, szokta mondani mosolyogva. Én azonnal válaszoltam a leveleire, még aznap megírtam, és másnap reggel rohantam a postára feladni, mintha ezzel is gyorsíthattam volna az idő múlását, a tavasz beköszöntét, amikor, a tervek szerint, indultunk volna utána. Ő Svédországban ült a szerencséjére várva, én meg otthon, Szabadkán, egészen november közepéig, amikor egyik levelében arról számolt be diadalittasan, hogy sikerült végre munkát kapnia, a göteborgi reptéren dolgozik, valami egészen kicsi reptéren, targoncát vezet, amivel az utasok poggyászait szállítja a repülőig meg vissza, de ha leesik a hó, írta, akkor az ő dolga lesz majd a hókotró kezelése is. Küldött a reptérről egy képeslapot, hogy lássuk a munkahelyét, nem volt nagyobb a mi buszállomásunknál, a főbejárat előtt egy életnagyságú műanyag jávorszarvas állt. Még azt is írta a levelében, hogy föladott egy csomagot a címünkre, benne apróságok a lányoknak karácsonyra, egy doboz kávé, édesség, ilyesmi, és hogy külön figyeljek oda a plüssmadár zipzáras zsebére. A plüssmadár egy lunda, amolyan nemzeti madárféle ott északon, írta, nagyon szép és különleges, narancssárga lába úszóhártyás, akár egy kacsáé, fekete-fehér tollazata és színes, papagájszerű, tarka csőre van. Pénzt dugott el benne, háromhavi lakbért, svéd koronában, én meg rögtön aggódni kezdtem, mert egy ideje köztudott volt, hogy a postán minden külföldről érkező csomagot felnyitottak, az értékes tartalmakat kiszedték, kilopták, hogy központi utasításra-e, vagy a posta dolgozói a saját szakállukra portyáztak, nem lehetett tudni, de a nagyobb küldemények rendre fölbontva, hiányosan jutottak el a címzettekhez.

A jó hírek azonban ritkán érkeznek egyedül, többnyire követi őket egy rossz is, párban járnak, mint a bal meg jobb láb, ha lép az egyik, lépnie kell a másiknak is, hát mi sem sokáig örülhettünk

István munkájának, mert december elsejével meg felmondták az enyémet. Utolsó fizetésemből megvettem a száz márkát, harmadikán a főbérllő asszonyság kezébe nyomtam, de nem árultam el neki, hogy fogalmam sincs, miből fogom kifizetni a következőt. Egyre közeledett a karácsony, én meg folyton Jocó postást vártam, időmből kitelt, otthon gubbasztottam egész nap, de legalább a lányok örültek, nem kellett az óvoda meg az iskola után Zsuzsiéknál kotlaniuk naphosszat, szép, hosszú estéket töltöttünk együtt, társasjátékoztunk, színeztünk a kicsivel, kalácsot sütöttünk, majdnem olyan volt, mintha egy rendes család lennénk.

És karácsony hetének utolsó munkanapján, mintha csak szándékosan időzítette volna a posta így, megérkezett István csomagja, Jocó bácsi mosolyogva nyomta a kezembe az értesítést, menjek be a központi postára, mondta, ott átvehetem. Meg sem vártam, hogy kilépjen a kapun, fogtam a kabátomat, és szinte futva értem oda. Persze, az történt, amitől tartottam, már felnyitották. Amikor a mogorva kisasszony a pult fölött átemelte a csomagot, azon látszott, hogy újracsomagolták, a posta céges ragasztószalagjával tekerték körbe, hogy legalább valamennyire egyben maradjon. Hazacipeltem, kibontottam, amíg a lányok elváltak otthonról, hogy István fa alá szánt ajándékait eldugjam előlük. Ám a tarka csőrű plüssmadarat, a lundát, hiába kerestem, nem volt a dobozban. Filctollak, kifestők a kicsinek, csokoládé, kávé, egy kulcsra zárható, kiskutya mintás naplófűzet a nagyobbak, de madár egy se. Igazából nem tudom, mit éreztem, azon már túl voltam, hogy kétségbeessem, megpróbáltam annak örülni, aminek lehetett. Nem is mertem a január harmadikára gondolni. Előző nap vettem egy aprócska fenyőfát a piacon, és vártam, hogy estefelé a lányokkal együtt feldíszítsük.

Péntek volt. Abban az évben, ahogy idén is, szombatra esett szenteste. Elpakoltam a doboz maradványait, eldugtam a lányok ajándékait, és éppen nekiláttam volna főzni, amikor csengettek. Jocó postás volt, hozott pár üdvözlőlapot, és közben kedvesen megérdeklődte, megkaptam-e a pakkot. Belőlem meg kitört a keserűség, szegény öregúrra zúdítottam a keservemet, hogy ki-

bontották a csomagot, ellopták a plüssmadarat, vele a háromhavi lakbérre valót, milyen gazemberek dolgoznak a postán, kérdeztem tőle, és sírva fakadtam, ő meg csak állt az ajtóban, zavartan, tehetetlenül bámult rám vastag, szarukeretes szemüvege mögül, mintha legalábbis ő tehetett volna a szerencsétlenségemről. Motyogott valami elnézésfélét szerbül, majd sarkon fordult, és elment. Este a lányokkal feldíszítettük a kicsi fát, igyekeztem mosolygósnak, boldognak látszani, mert végül is mi mást tehettem? Eszembe jutottak a gyerekkori hittanórák, Jézus intelme, hogy megvan minden napnak a maga baja.

Másnap, szombat délután, amikor már szürkülni kezdett odakinn, és éppen azt terveztem, hogy nem várok estig, hanem amíg a lányok a másik szobában játszanak, kicsempézszen István ajándékait a kamrából a fa alá, csengettek. El nem tudtam képzelni, ki lehetett ilyenkor. Azonban amikor ajtót nyitottam, senkit nem láttam odakinn. De közvetlenül előttem, a lábtörlőn, a papucsom orra előtt, ott állt egy kicsi plüssmadár. Felvettem, kicsit nedves volt, odakinn esett az eső. Mintha több állatból rakták volna össze, lába akár egy kacsáé, a hasa fehér, a háta fekete, mint egy pingviné, csíkos, sárga csőre meg egy papagájé. A hátán egy alig látható zipzár volt, kicsi füllel. Kinyitottam. Pénz volt benne, de nem svéd korona, hanem három darab százmárkás. Sosem derült ki, hogyan került az elveszett madár a lakásajtóm elé, ahogyan az sem, hogyan lett a svéd koronából német márka. Amikor újra láttam Jocó postást, már-már a nyelvemen volt, hogy rákérdzek, de aztán mégsem tettem, és ő sem hozta szóba soha.

A szabadság Nesszosz-inge

Újvidéken, a nyolcvanas évek közepén, első kiállítása alkalmával ismertem meg L.-t. Hosszú, fekete ruhát viselt, amitől arca a valóságosnál sápadtabbnak, szinte túlviláginak tűnt. Dacos tekintetével, amellyel időnként a közönségre pillantott, a moderátor

kérdéseire adott foghegynyi válaszaival, olykor pimaszkodó beszólásaival mintha különvalóságát szeretne volna demonstrálni. Olyan valakinek akarta magát mutatni, akit nem lehet beskatulyázni, akitől távol áll mindenfajta nyárspolgári konformizmus. Kicsit irritáló volt ugyan, mégis elragadó.

Az elkövetkező években gyakran találkoztunk. Bulikon, rendezvényeken, színielőadásokon futottunk össze. A szabadság megszálottja volt. Nem tudom, a fekete viseletnek mi köze lehetett a szabadság érzetéhez, de L. folyton feketében járt. Fekete szoknyában, nyáron fekete pólóban vagy blúzban, télen bokáig érő (fekete) szövetkabátban. Haja természetesen volt fekete, arra nem kellett rásegiteni. Sminket, rúzszt vagy szemceruzát nem használt. A festéket, mondogatta, a vászonra keni inkább, ott a helye, mert nem áru ő, hogy feldíszítse magát. Kapcsolatunk – jóllehet nem rajtam múlott – sosem lépett túl a barátság határán. Egyszer a Duna-parton, a rakpart kőlépcsőin üldögélve, sörösüveggel és cigarettával a kezében közölte velem, hogy ő soha az életben nem fog velem járni, meg ne sértődjek, nem a személyem ellen van kifogása, számára minden férfi ugyanannak a csaléteknek a megszemélyesítője, ami a lányokat csapdába ejti, s arra kényszeríti, hogy egy életen át egy hím rabszolgái legyenek. Ő soha senki mellé nem fogja magát lekötöni! Nem a szexszel van a gond, de miköztünk, magyarázta, az sem lehetséges, mert ahhoz már túl jól ismerjük egymást. Kirázza a hideg a gondolatától is, hogy őt valaki érzelmi alapon zsarolhassa. Márpedig óhatatlanul ez történné, ha összefeküdnék, *capito*? Csak olyan férfival bújok ágyba, mondta, akit alig ismerek. S tudom, hogy másnap nem fog körülöttem ólalkodni, és nem kell a szemébe néznie. Azok az idők már elmúltak, hogy egy nőnek gazdára legyen szüksége ahhoz, hogy teljes életet éljen, *capito*? Kár, hogy nem vagyok leszbikus, grimaszolt, az sok mindent megoldana.

Éppen ez a magatartása tette őt ellenállhatatlanná, célponttá és a vágy titokzatos tárgyává a körülötte nyüzsgő fiatal emberek szemében. Ő lett a társaság *femme fatale*-ja, a Fekete Angyal, ahogyan a háta mögött hívtuk. S nem lehetett nem észrevenni, mennyire örömet lelte abban, ha némi évődést, játszadozást és flörtölést kö-

vetően kiadhatta valakinek az útját. Milyen elégtétellel dicsekedett utóbb, hogy jól helyre tette ezt vagy azt a balekot, aki volt olyan ostoba, hogy bepróbálkozzon nála! S milyen gúnnyal tudott beszélni barátnőiről, ha komoly kapcsolatra léptek valakivel, horribile dictu eljegyezték őket, s már a házasságukat tervezték. Az ilyenekkel hamar megszakította a kapcsolatot, megalázónak érezte, hogy akár csak egy levegőt szívjon is velük. Az lett a következménye, hogy baráti köre fokozatosan lecserélődött. Az idő múlásával a mi találkozásaink is megritkultak. Ahogy társaságunk többi tagja, én is családot alapítottam, s már csak ritkán futottunk össze L.-lel, amikor egy kávé mellett megpróbáltuk feleleveníteni a régi napokat. Még mindig büszkén viselte magán szabadsága leplét, a fekete ruháit, homlokán az örök kívülálló láthatatlan bélyegével. Úgy tűnt, esze ágában sincs feladni önmagát. Talán éppen emiatt, hogy ennyi energiát volt képes önmagára fordítani, hogy semmi másra nem volt hajlandó összpontosítani a művészetén kívül, a karrierje szépen ívelgetett felfelé, már nemcsak festett, a vásznat fokozatosan lecserélte plasztikákra, műanyagból, rézlemezből meg drótokból absztrakt installációkat, olvasztott üvegből színes domborműveket alkotott. Akkoriban készült vele egy interjú, amelyben arról számolt be, hogy hamarosan Zürichben szerveznek neki kiállítást.

És innentől L.-nek nyoma veszett. Én legalábbis nem hallottam róla, egészen 2013 júniusáig. Az Ünnepi Könyvhéten a Vörösmarty téren üldögéltem a Kortárs Kiadó sátra előtt, amikor egy joviális, szalmakalapos asszonyság huppant le a mellettem lévő fehér műanyag székre. Tömzsi kezében két könyvemet szorongatta, és mosolyogva nézett rám fehér, műanyag keretes napszemüvege mögül. Szia, mondta, nem ismersz meg? Nem ismertem meg, csak miután bemutatkozott. Ő volt az, a néhai femme fatale, az egykori Fekete Angyalunk Újvidékről. Színes nyári ruhájában, kigömbölyödött arcával, tarka nyakláncával maga volt a jókedv és a nyári napfény angyala. Nemigen tudtam összeegyeztetni azzal a régi, fekete ruhás, világmegvető leányzóval, akinek emléke bennem élt. Nem kellett faggatni, látva megrökönyödésemet elégedetten nevetgélt, és elmesélte, hogy huszonhárom éve él Svájcban, Luganóban, férjnél van,

hitvese egy olasz belsőépítész, két lányuk van, egy húszéves és egy tizenhét éves, nem is gyerekek már, igazi felnőttek. Nem tartottak a szülőkkel, boldogok, ha egyedül maradhatnak. Ők a férjével minden évben ellátogatnak Magyarországra, itt töltenek néhány hetet, majd leautóznak Újvidékre. Szülei még élnek, onnan Horvátországon, Szlovénián és Olaszországon keresztül térnek haza. Mikor végre szóhoz jutottam, nem álltam meg, hogy rá ne kérdezzek, hova lett a nagy szabadságvágya, a függetlensége? Mert sose hittem volna, hogy egyszer férjhez megy, éppen ő, a Fekete Angyalunk, aki annyira megvetette a házasság intézményét.

Kacagott egyet, majd vállat vont. Amikor kilencvenben kiutaztam Svájcba, mesélte, a kiállításomra, eldöntöttem, hogy nem fogok hazajönni. Te is tudod, nem nagyon volt már hova. Három évig egyedül éltem kint, barátok, ismerősök nélkül. A nyelvet nem beszéltem. Igaz, olyan szabad voltam, mint még soha. Mint aki egy reggel arra ébred, hogy egyedül maradt a Földön. Ahogy teltek a hónapok, magam is olyanná váltam, mint egy lakatlan, kopár sziget, amin semmi nem terem meg. Nem alkottam, de nem is foglalkoztatott már a művészet. Kit érdekelt ott kint az én szabadságom? Kinek dicsekedhettem vele? Egymagában még szabad sem lehet az ember. Dolgoztam takarítóként, mosogattam éttermekben, dada voltam egy gazdag családnál. Csak kóvályogtam egyik helyről a másikra. A három év alatt, amíg leendő férjemet meg nem ismertem, rájöttem, hogy az a fajta szabadság, amit én szabadságnak hittem, olyan, mint Nesszosz inge: ha túl sokáig hordod magadon, rád ég, és megfojt. *Capito?*

Cita di Dolcinio

Éltem egyszer tizenöt hónapot a tengeren. Nem turistaként, hanem katonaként. 1984 februárjában vonultam be az egykori JNH (Jugoszláv Néphadsereg) kötelékébe, Bárba, a montenegrói kikötőváros határőri kiképzőbázisába. Amikor Belgrádban vo-

natra ültem, úgy éreztem, az örökkévalóságba távozom. Ha csak belegondoltam, hogy távollétemben odahaza másfél évet nélküllem öregednek a lányok, több volt, mint elkeserítő. Hogy cserébe a tengerre utazom? Az Adria egyik legszebb gyöngyszemére? Ez nem vigasztalt. Évtizedekkel korábban a Kopár Sziget rabjainak szívét sem melengette meg a gondolat, hogy száműzetésük a csodaszép Adriára szól ...

A kiképzés ideje alatt a bárí tengerpartból annyit láttam, amennyit hétvégeként a vendéglők teraszáról, két egymás mellé állított sörösüvegnyak között megmutatott magából. Nem kerestem vele közelebbi kapcsolatot. Haragudtam rá, akár a karsztos hegyekre, amik körülvettek, amiket negyven fokos melegben másztam meg hetente, rohamoztam gázálcban, s talán akkor sem nehezteltem volna rájuk jobban, ha gyakorlatozás közben a meredek hegyoldalak visszalőnek rám. Az alföldre vágytam vissza, a bácskai zsíros, egysíkú, unalmas lapályra. Hat hónap után sikerült először eltávhoz jutnom, ami annyit jelentett, hogy leszámítva a tizenhat óras oda-vissza utat, éppen 32 órát töltöttem otthon. Hathavi kemény kiképzés után tizenkét kilót lefogyva érkeztem haza. Egy ebéd, két vacsora és két reggeli fért bele a szabadságba.

Miután visszatértem az olajfákkal teletűzdelt kaszárnyába (ez is volt a neve a laktanyának, *Masline*), egy héten belül áthelyeztek Ulcinjba, a jugoszláv–albán határra. Az ulcinji határőrszakszhoz kerülvén, légvonalban húsz kilométert távolodott tőlem a tenger, ritkábban láttam közvetlen közélről a nagy, nedves kékséget, viszont rengeteg időt töltöttem a szabadban, kiszáradt patakmedreket, bozótosokat jártam többedmagammal meg egy félvak német juhászkytyával, a Péroval. Éjszakai lesben, a Rumi-ja-hegység innenső oldalán, a Szkadari-tó sziklás partján éjszákáztunk, a gránátalmák vérpiros magvait rágcsáltuk, és az éjjel látó távcsővel a tavon át hozzánk menekülő albán határsértőkre vadásztunk. Mindenféle improvizált úszóalkalmatosságokkal, fölfújt traktorgumibelsőkkkel, karjukra erősített lécdarabokkal próbálkoztak. Akiket sikerült elkapnunk, bekísértük a karaulára (helyőrségre), kaptak teát, kávét, meleg takarót.

Ott, az ulcinji helyőrségben is úgy éreztem sokáig, hogy szolgáltatomnak soha nem lesz vége. Aztán ahogy csordogáltak a napok, s a laza fegyelem párosult a természetbeni mozgással, lassan ráéreztem a félnomád élet ízére. Hajnali trombitaszó, sorakozó, zászlófelvonás nem volt, ahogyan napiparancs-felolvasás sem, mint a korábbi állomáshelyemen. Reggelizni papucsban jártunk, ha nem voltunk szolgálatban, azt kezdhettünk az időnkkel, amit akartunk. A többség aludt, vagy gyufaszáלבól makettekét s más műtűrkéket épített magának, én közben rájöttem, s ilyen értelemben kifejezetten hasznos volt a rengeteg szabadidő, hogy sosem lesz belőlem költő. A lelassult, szinte egy helyben toporgó időben versírással próbálkoztam. Szerencse, hogy egyedüli magyarként nem oszthattam meg senkivel a zsengeimet. Ellenben alkalmam nyílt megismerni néhány remek fickót magam körül. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia tespedt dekadenciáját idéző hangulatban, ami uralkodott körülöttünk, jámbor közöny s kényelmes nemtörődömség borított be mindent. Senkit nem foglalkoztatott, ki honnan jött, milyen Istennek imádkozott odahaza.

Olykor, ha idegen arcokra vágytunk, vagy csak megbizonyosodni szeretttük volna arról, hogy létezik még civilizáció a bennünket ölelő vadonon túl, egyórányi séta után már ott voltunk Ulcinj óvárosában, végigballagtunk a kifli alakú városi strandon, megcsodáltuk a napfürdőző lányokat, aztán rendre leültünk sörözni a térre, amit Rabszolgák Terének neveztek. Így hívták: *Trg robova*. Fogalmunk sem volt, honnan kapta a nevét a tér, de mikor sörözés közben a szolgálatból hátramaradt napjainkat számlálgattuk, módfelett odaillőnek találtuk. A tér nevének titka negyedszázaddal s egy háborúval később, már itt, Magyarországon tárult föl előttem, mikor készülő regényemhez gyűjtöttem anyagot a városról.

Miután az Ottomán Birodalom megszállta a környéket, s a város lakossága jórészt elmenekült, Ulcinj, amit akkoriban *Cita di Dolcini*ónak hívtak, hírhedt kalóztanyává vált. Az 1571-ben lezajlott levantei ütközetet követően egy bizonyos Alija nevű kalóz a maga 400 algériai harcosával letelepedett a már szinte teljesen

elnéptelenedett városban. Kalóztanyájának és zsványainak hamarosan olyan félelmetes híre kerekedett, hogy még a vidéket ellenőrzése alatt tartó oszmán katonaság sem szívesen húzott ujjat velük. A városnak azon a bizonyos pontján, a Rabszolgák Terén, ahol négyszáz évvel később a hűtött, párás sörösüvegek mellett bakatársaimmal civil szabadságunk visszaszerzéséről ábrándoztunk, adták-vették a kalózok a foglyaikat. Állítólag még a tizenkilencedik század végén is élt vagy ötven szerezcsen család a városban, akik a fekete-afrikai kalózok (vagy rabszolgáik) leszármazottjai voltak.

Mielőtt megírta volna minden idők egyik leghíresebb regényét, a sokat katonáskodó Cervantes részt vett egy afrikai hadjáraton, melynek során fogságba esett, és a hagyomány szerint a kalózok éppen ide, a mai Uclinjba hurcolták. Azt föltételezték róla, hogy gazdag nemesi családból származik, és hogy rövid időn belül tetemes váltságdíjat kaphatnak érte. De minthogy Cervantes rangját illetően tévedtek, őkegyelme öt évig volt kénytelen raboskodni a kalózok városában, mire a családjának sikerült elegendő pénzt összegyűjtenie ahhoz, hogy szabadságát visszavásárolja. Ugyanez a legenda mesél arról is, hogy Cervantes későbbi nagyregényének női főszereplőjét, Don Quijote isteni Dulcineáját egy helybéli asszonyságról mintázta, akinek szépsége az ott töltött évek alatt megbabonázta az író. S ha figyelembe vesszük a város korabeli nevét (Cita di Dolcinio), akár meg is bújhat némi igazság a mesében.

Ha ezt akkor, harminc évvel ezelőtt, a téren üldögélve tudom, nyilván nem iszom másképpen a sört. De meglehet, nem haragudtam volna annyira a tengerre, s a hegyekre, amik után mostanában, ötvenen túl, egyre gyakrabban sóvárgom. Nem játszottam volna a búsképű lovagot, ehelyett kihasználok minden lélegzetet, minden szabad órát és percet, hogy lássam, ízleljem, örökre magamba igyam a hegyek és a tenger közelségét, magamba zárjam illatát, hiszen, Cervantesszel ellentétben, én legalább tudtam, napra pontosan, mikor érkezik el rabságom vége.

Alijev Murat imája

Alacsony, zömök fiú volt, alakra kicsit kockás, válla, csípője egyforma széles, a katonai zubbony úgy állt rajta, mintha akasztón lógna. Sapkáját mélyen a homlokára húzta, szemöldöke alatt apró, fekete szemével bizalmatlanul fürkészte maga körül a világot. Úgy hívták: Alijev Murat. Török nemzetiségű volt, egy eldugott, macedón faluból. Azt mondták róla, akkor látott életében először vonatot, amikor bevonult. Ami nyilván túlzás volt, de elárult valamit a világban való jártasságáról. Szerbül keveset tudott, ha megszólalt, keverte a török, szerb, macedón szavakat. Amikor megérkezett újoncként a szakaszomba, én már túl voltam a határőri kiképzésen, unottan tengettem napjaimat a sok frissen érkezett kopasz között, arra várva, hogy áthelyezzenek végre valamelyik határmenti helyőrséghez, ahol kisebb volt a fegyelem, és nagyobb a szabadság. Inkább vállaltam az éjszakai őrjáratokat, csak megszabaduljak a kiképzőközpont monotonosságától, a szigorú, óráról órára előírt napirendtől. Az áthelyezési parancs azonban késett, s hogy ne tengjek-lengjek a körletben dologtalanul, alkalmanként engem is kirendeltek az újoncok mellé segédkezni a kiképzésükben. Az lett a feladatom, hogy Alijevet, a szerény képességű törököt megtanítsam a RUP-12-es adóvevő használatára. A RUP-12-es adóvevő egy 10 kilós fémdoboz volt, amit a menetgyakorlatok során a hátán hordott az ember, akár a hátizsákot. Századparancsnokunk, egy finomkodó, pallérozott modorú, belgrádi születésű százados, aki Marlborót szívott, és folyton pacsulitól bűzlött, és aki a nevet rendre valami különös, angolos akcentussal ejtette ki, gyakran megállt előttünk, amikor a rádiózást gyakoroltuk, peckesen, bal hüvelykujját derékszíjába akasztva, jobbával eltartva magától a füstölő Marlborót, *Rabert*, mondta nekem, *vigyázzon arra a masinára, egy vagyont ér! Maga felel érte, világos?* Ő volt az egyedüli tiszt, aki magázta a bakákat.

Alijev nem sok affinitást mutatott a rádiózás iránt, elejétől fogva ódzkodott a műszertől. Mialatt az adóvevő kezelésére okítottam – és számtalanszor figyelmeztettem, hogy a nap végeztével az akkut

mindig szerelje ki, nehogy lemerüljön s kifolyjon belőle a sav –, az-
zal is meg kellett birkóznom, hogy megválaszoljam kíváncsiskodó
kérdéseit, mint például, hogy magyar létemre a sorkatonai szolgál-
latot miért nem Magyarország seregében töltöm. Csak lassan fogta
föl, hogy azért nem, amiért ő sem a törökben. Hogy az országban
magyarok is élnek? Mikor jöttek ide? És miért? Mire eljutottunk a
frekvenciák beállításáig, a kódok használatáig, már túl voltunk jó
pár történelemórán. Megsejtett valamit a közös kisebbségi sorsunk-
ból, amitől levakarhatatlan lett. Tapadt rám, nem tágított mellőlem,
lépten-nyomon beléütköztem. Az étkezde előtt rendre mellém sze-
gődött a sorban, a kimenőink alkalmával elkísért a városba. Egy jó
fejjel alacsonyabb volt nálam, de szélesebb, testesebb, úgy nézhet-
tünk ki messziről az aszfalton bandukolva, mint két rajzfilmfigura.
Hívő muzulmánként alkoholt soha nem fogyasztott, csak limo-
nádét, ha betértünk egy kávézóba, vagy kiültünk valamelyik móló
melletti vendéglő teraszára, hogy a végtelen tengert bámuljuk, én
söröztem, ő meg a jeges, zöld poharát szorongatta. A tengerrel nem
tudott betelni, a nagy, kék víztükörrel, azzal valóban akkor találko-
zott először. Egyszer bevallotta, hogy titokban, ha senki nem látja,
a délutáni szabad idejében, a kávézó mögötti eldugott szegletben,
kelet fele fordulva imádkozik. Az is érdekelte, én hiszek-e Istenben.
Húsz éves sem voltam, akkoriban ennél lényegesebb kérdések fog-
lalkoztattak, úgymint a napok múlásának számolása, vagy az ott-
hon hagyott barátnő emléke. *Nem hiszel?* – nézett rám megütköz-
ve. Valami olyasmit feleltem, hogy nem foglalkoztat a kérdés. Hinni
kell, magyarázta, mert Isten gondol ránk, lát bennünket, és ha nem
okozunk neki csalódást, szorgalmasan imádkozunk hozzá, teljesíti
kéréseinket. Jó, feleltem, akkor hiszek benne, te meg arra kérd az
imáidban, hogy röpiessen el engem minél messzebbre innen! Meg-
kérdezte, hogy mondják magyarul azt, hogy *prijatelj*? Barát, mon-
tam. *Bárát*, szólított onnantól, ha találkoztunk. Eleinte fárasztó volt
ez a ragaszkodása hozzám, nyűgnek éreztem a kis török pesztrálá-
sát, de lassan megszoktam folytonos jelenlétét, mint az árnyékomat.
Elárulta, hány fivére van meg nővére, megkértem, mutassa meg hú-
gai fényképét, hátha ők szebbek lesznek nála, s bár nem értette a

tréfát, előszedte szekrényéből a családi fotókat, én meg láthattam sok törököt, kislányt, nagylányt, fiatalasszonyt karján pici törökkel, meg nagymama törököt bő bugyogóban, bajuszos törököt traktoron ülve, és sok más komoly tekintetű török férfit. Apja cipész volt, ő meg pék, és elpanaszolta, mennyire csalódott, mert abban bízott, hogy a seregben majd konyhai szolgálatra osztják be. Állítása szerint tizenhat féle burekot tudott sütni, a húsostól a dióson át a káposztáson keresztül a lekvárosig, és legalább ugyanannyi féle baklávát, órákig mesélt volna a tésztafélék és töltelékek milyenségéről, ha időben le nem állítom. Mikor csomagot kapott otthonról (és sokszor kapott, a családja rendszeresen gondoskodott róla), egyedül velem osztotta meg. *Bárát*, szólított meg a folyosón, ha éppen üres volt a hálóterem, s a bádogszekrényéből előhúzta a pakkot. Életemben annyi mézédessüteményt nem ettem, mint akkoriban. Megértettem a helyzetét, a magányát, a szorongását, a kiszolgáltatottságnak azt a gyomorszorító érzését, amitől nem tudott szabadulni, s amiben korábban, bevonulásom legelején nekem is részem volt.

Augusztus hónapban a tiszt elvtársak szabadságolásai miatt szünetelt a kiképzés, s mikor újraindult, számomra azzal kezdődött, hogy a századparancsnok magához rendelt. De nem az irodájába, hanem a raktárba. S mikor beléptem, ott állt ő, simára beretvált, ápolt arcán összegyűrődtek a máskor oly sima vonások, a Marlboro szinte a körmére égett, idegesen szippantott belőle, feldúltan lépett hozzám, Rabert, hát nem azt mondtam, hogy maga felel érte? Hogy történhetett ez? Megpillantottam a RUP-12-est: a sav kifolyt az akkumulátorából, már lemarta az olajzöld festéket a berendezés oldalán, nem úgy nézett ki, mintha egyhamar használható lenne. Rabert, a századparancsnok hangja már-már drámai magasságokba tört, csalódtam magában! Azt hittem, jó sora van itt mellettem, megbecsüli magát! Utánam Alijevet is behívatta fejmosásra, de amikor a kis török kijött a raportról, egyáltalán nem tűnt szomorúnak. *Bárát*, mondta, Isten meghallgatta imáimat, elvette tőlem a rádiót, megyek a konyhára dolgozni. Elfelejtetted kivenni az akkut, mi?, kérdeztem, pedig annyiszor figyelmeztettelek! Megrázta a fejét, elvgyorodott: Nem felejtettem el.